

НЕТРАДИЦІЙНІ ФОРМАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА МІСТОБУДІВНОГО ПРАВА

В.М. ЄРМОЛЕНКО, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: vemlaw@gmail.com

І.М. ЄРМОЛЕНКО, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: zaritskair@gmail.com

Анотація. У статті здійснено спробу вперше розкрити зміст так званих «нетрадиційних» формальних джерел права, тобто правових звичаїв та судової практики, які відіграють допоміжну, субсидіарну роль щодо нормативно-правових актів містобудівного законодавства. Підтвердженням залучення правових звичаїв у сферу містобудівного регулювання є застосування уніфікованих будівельних звичаїв, якими є контракти FIDIC (Міжнародна організація інженерів-консультантів). Результатом оцінки внеску судових рішень у формування містобудівного права стали їх класифікації за підсудністю та за змістом розглядуваних справ.

Ключові слова: містобудівне право, джерела містобудівного права, містобудівні правові звичаї, містобудівна судова практика

Актуальність.

Однією з тенденцій розвитку сучасного вітчизняного права під впливом світових глобалізаційних інтеграційних процесів є ускладнення структури системи права за рахунок утворення нових галузей. Однією з таких галузей є містобудівне право, появі якого останнім часом присвячуються все більше уваги в науковій юридичній літературі країн пострадянської правової сім'ї. Водночас у наукових публікаціях не спостерігається належного рівня розкриття такого важливого критерію, як наявність належної відокремленої джерельної бази.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Наявне висвітлення особливостей джерельної бази містобудівного права в сучасних дослідженнях замикається виключно на різноєрархічних нормативно-правових актах (Анисимов, Юшкова: 9–17). Цілком зрозуміло, що акти законодавства є традиційним і найбільш застосовуваним джерелом, що використовуються для характеристики нормативних утворень, які претендують на відповідний структурний рівень у системі права. Але такий підхід штучно звужує дже-

рельну основу обґрунтування критерію виокремлення містобудівного права та визначення його структурного місця, що зумовлює можливість розгляду додаткових так званих «нетрадиційних» джерел.

Результати.

Крім нормативно-правового акта ще одним класичним формальним джерелом права визнається правовий звичай. В історичному аспекті диференціація звичаю на звичай нормативного характеру і правовий пов'язується з виникненням держави. Так, в історико-правових дослідженнях перетворення звичаю родового суспільства (звичаю нормативного характеру), який був первісним і фактично єдиним джерелом права східних слов'ян родоплемінного періоду, на правовий звичай пов'язується саме з моментом його державного санкціонування, тобто з виникненням Давньоруської держави (Кушинська, 1999: 38–44). Сучасна філософія розглядає звичай як стереотипну форму соціальної регуляції поведінки людей, яка постійно відтворюється за певних обставин. Звідси, у ролі звичаю можуть виступати загальноприйняті трудові навички, форми суспільно-політичної діяльності, сімейних відносин, релігійні обряди, громадські свята тощо (Левицька, 2002: 222). У свою чергу, правовим звичаєм є санкціоноване державою, таке, що склалося раніше внаслідок багатократного повторення правило поведінки (Василевич, 2008: 11). Безперечно основним джерелом права є закон, однак він не завжди оперативно регулює суспільні відносини, що динамічно розвиваються. У таких випадках важлива додаткова

роль лягає на інші джерела права, серед них, як показує юридична практика, зокрема судочинство, звичай займає вагоме місце і грає допоміжну роль (Хидирнабиев, 2011: 30).

Загальне санкціонування джерельної природи звичаю, зокрема звичаю ділового обороту відбулося у ст. 7 ЦК України, а в частині укладення договорів – у ч. 1 ст. 627 ЦК України. Як зазначається у літературі, санкціонуючи звичаєві норми, держава не просто надає їм правової форми, вона фактично визнає нормативність значного масиву правил, до творення яких вона не має відношення (Кушинська, 2008: 7). Правові звичаї найчастіше прямо не зафіксовані в нормах діючого законодавства. Однак це не дає безумовних підстав стверджувати, що для їх застосування в обов'язковому порядку необхідна пряма відсилка до них закону. Правовий звичай діє і з «мовчазної згоди» законодавця. Звичай часто виконує правозаповнювальну роль і застосовується у разі прогалин у законодавстві, неурегульованості нормами права тих чи інших суспільних відносин (Колесников, 1989: 20).

Відсутність у законодавстві прямої вказівки на санкціоновані звичаї характерна і для будівельної сфери. В українській етнографічній літературі зафіксований значний масив звичаїв і обрядів, пов'язаний зі зведенням житла («Звичаї та обряди...»), але це не передбачає їх сучасного використання. Прикладом застосування звичаїв у будівництві є рецепція міжнародних звичаїв у практику договірних відносин. Так, однією з визначальних умов успішної реалізації міжнародних інвестиційних і будівельних проектів є застосування уніфікованих будівельних звичаїв (Hinze, 2001: 317–327), якими є контракти FIDIC

(Міжнародна організація інженерів консультантів). При цьому одні дослідники обґрунтовують правову природу контрактів FIDIC належністю до «*lex constructionis*» – системи недержавного регулювання міжнародного будівельного підряду, що відображає звичаї і кілька типових умов міжнародних будівельних контрактів (Контракты FIDIC), інші – прямо розглядають типові договори FIDIC як звичаї ділового обороту, застосування яких санкціоноване Цивільним кодексом. Вони можуть регулювати відносини в галузі будівництва в частині, що не суперечить імперативним нормам законодавства в тому разі, якщо сторони висловили свою волю на їх застосування (Варавенко, 2012: 11–12). Атрибутивною властивістю таких договорів є значна варіативність моделювання конкретних індикативних міжнародних звичаїв у конструкцію конкретного договору, укладення якого і буде формою їх санкціонування.

Щодо оцінки внеску судових рішень у формування містобудівного права, за відсутності відповідних наукових публікацій слід виходити з напрацювань загальної теорії права та аналізу законодавства. Як зазначалося вище, одним з формальних джерел визнається в теорії права саме судовий прецедент. Передусім варто наголосити на строкатості наукових поглядів на проблему визнання прецедентів (насамперед судових) джерелами права. Ось як описує становище у цій сфері російський теоретик права М.Й. Байтін: «Конституцією та законами судовий прецедент не вказується серед джерел права. Відповідно і прецедентні норми не отримали офіційного визнання як особливого різновиду правових норм, хоча в юридичній науці

це питання продовжує залишатися дискусійним» (Байтін, 2001: 231). Зазначена дискусійність втілюється у двох взаємовиключних теоретичних позиціях, перша з яких розглядає судовий прецедент, повністю позбавляючи його джерельно-правової природи (Богдановская, 2002: 10). Разом з тим у юридичній науковій літературі не заперечується існування судової нормотворчості, визначення якої, за висновком Б.В. Малишева, часто підміняється вивченням судового прецеденту, який є лише однією з її зовнішніх форм (Малишев, 2012: 272).

Не визнання джерельної природи прецедентів традиційно пов'язується з належністю нашої системи права до континентальної правової сім'ї на відміну від англо-саксонського права. Але таке бачення не є однотайним у різних європейських країнах. Зокрема ст. 5 ЦК Франції прямо забороняє суддям вирішувати справи, що перебувають у їх провадженні, шляхом встановлення загально-нормативних положень. Цим формулюється принцип французького права (сприйнятий більшістю європейських країн), згідно якого судова практика не є джерелом права. Проте до появи Цивільного кодексу у дореволюційній Франції вищі місцеві суди (які називалися парламентами) мали право приймати свої нормативні акти – регламенти. Ці регламенти містили загальнообов'язкові правила, що застосовувалися на території того парламенту, що їх прийняв у межах своєї компетенції. З набуттям чинності розглядуваної ст. 5 ЦК Франції суди позбавилися можливості створювати такі правила, проводячи їх через свої судові рішення (Гражданский кодекс Франции). На протилежному полюсі перебуває Цивільний кодекс Швейцарії, у ч. 2

ст. 1 якого закріплено положення про те, що при наявності прогалин у законодавстві і неможливості вирішення справи на загальних принципах права суду надаються нормотворчі функції (Schweizerisches Zivilgesetzbuch). Як наслідок, характерною рисою континентального права є відношення до судового процесу як до необов'язкового джерела права на фоні фактичного заохочення одностайності судової практики, яка переважно формується в процесі діяльності вищих судових інстанцій (Оксамытний, 2008: 19).

Таким чином, актуалізується бачення джерелом права саме юридичної практики. За висновком О.Р. Дашковської, у європейських країнах для визначення нормативного значення актів судової влади вживається правова конструкція «усталена судова практика», а не «судовий прецедент». Ці обидва поняття відображають один і той самий феномен судової правотворчості, але в різних історичних і соціальних умовах (Дашковська, 2011: 36). При цьому, згідно уточнення М.М. Марченка, судова практика, будучи самодостатньою формою суддівського права, водночас має прецедентний або, що те ж саме, нормативно-прецедентний характер (Марченко, 2007: 110). У кінцевому підсумку, вважається загальноприйнятим, що прецедент, не будучи визнаним як джерело романо-германського права формально, виступає ним реально, що підтверджується повсякденною практикою використання цього джерела права судами більшості країн, що відносяться до романо-германської правової сім'ї (Марченко, 2009: 389).

Разом з тим окремі науковці категорично не визнають судову практику джерелом права (Крассов, 2008: 53),

але надмірна категоричність, затуляючи реальну картину, як правило, межує з односторонністю поглядів. Тому більш імпонуючою вбачається позиція, що з позицій матеріального підходу судова практика була, є і буде залишатися одним з важливіших джерел права (Сауляк, 2009: 9). Саме під час судочинства найчастіше виявляються погіршеності та дефекти чинного нормативно-правового масиву, пов'язані з існуванням юридичних колізій, прогалин у праві та навіть правового вакууму (Сауляк, 2009: 5). З цього боку важливого методологічного значення набуває пропозиція М.В. Цвіка, що слід прямувати до того, щоб принципи вирішення Верховним Судом України окремих категорій справ ставали еталоном для всіх нижчих судів, щоб посилювався вплив практики його роботи на розвиток законодавства. Саме таким шляхом можна добитися поступового наближення значення актів Верховного Суду до судових прецедентів («Проблеми теорії права ...», 2005: 75).

З вищенаведеного переважає консолідуючий підхід при визнанні судової практики джерелом права, яке сприяє не лише уніфікації правозастосування, а й заповнює прогалини, залишені законодавством. У наукових дослідженнях вказується на джерельний характер судової практики у містобудівній сфері, зокрема виокремлюється група відносин, безпосередньою основою виникнення яких стає юридична практика. Прикладом таких договірних відносин є нові договори пайової участі у будівництві, які й досі не мають належного нормативного регулювання (Блашук, 2013: 4).

Аналіз судової практики виявив досить значний масив рішень вищих судових органів у сфері містобудування, який можна класифікувати за кількома напрямками, одним з яких є

класифікація за характером справ (за підсудністю): цивільні («Про визнання недійсним договору...», 2013), господарські («Про визнання права власності на будівлю...», 2007), адміністративні («Про визнання недійсним та скасування рішення...», 2015). Посилання у підрядкових виносках на конкретні судові рішення здійснені не з метою засвідчення обсягу судової практики, а для ілюстрації пропонованої класифікації. Разом з тим значно відповіднішою вбачається класифікація за змістом розглянутих судових справ: 1) про визнання права власності на об'єкт будівництва («Про визнання права власності на будівлі...», 2009); 2) про визнання недійсними відомчих будівельних норм («Про розірвання договору підяду...», 2007); 3) про поділ земельних ділянок для забудови («Про поділ жилого будинку...», 2009); 4) про визнання недійсними договорів щодо об'єктів будівництва («Про визнання недійсним договору про будівництво...», 2008); 5) про визнання недійсними рішень органів державної влади та місцевого самоврядування («Про визнання нечинним дозволу...», 2009); 6) про стягнення витрат і надання гарантій у сфері будівництва («Про розірвання угоди про надання гарантій...», 2009).

Висновки і перспективи.

Проведений аналіз відповідності містобудівного права галузевому критерію наявності власної розгалуженої джерельної бази засвідчив існування масиву формальних джерел у частині правових звичаїв і юридичної практики, розгалуженість яких стосується не тільки зовнішньої, а й внутрішньої характеристик. Вищевикладене дає змогу дійти до обґрунтованого висновку про відповідність

містобудівного права галузевому рівню за одним з основних критеріїв наявності власної розгалуженої джерельної бази, яка виходить за межі традиційного нормативно-правового акта. Разом з тим залишається поле для пошуку неформальних джерел, що тільки розширить підстави обґрунтування галузевого рівня сучасного містобудівного права.

Список використаних джерел

1. Анисимов А.П., Юшкова Н.Г. Градостроительное право – новая отрасль в системе российского права. 23 с. URL: uristrus.narod.ru/articles2/Anisimov_Uywkova_Grad_pravo_novaya_otrasl.doc (дата звернення: 21.08.2019.).
2. Кушинська Л.А. Перетворення звичаю на звичаєве право у східних слов'ян. Держава і право. Щорічник наукових праць молодих вчених / Редкол.: В.Н. Денисов (голов. ред.) та ін. Київ: Ін Юре, 1999. Випуск 2. С. 38–44.
3. Левицька О. Звичай. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 222.
4. Василевич Г.А. Источники белорусского права: принципы, нормативные акты, обычаи, прецеденты, доктрина. 2-е изд., доп. Минск: Тесей, 2008. 218 с.
5. Хидирнабиев Р.Я. Применение обычаев в отправлении правосудия. Вестник Саратовской государственной академии права. 2011. № 4(80). С. 27–30.
6. Кушинська Л.А. Звичаєве право та його еволюція у східнослов'янському суспільстві VI–XI ст.: Монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 142 с.
7. Колесников Е.В. Обычай как источник советского государственного права. Правоведение. 1989. № 4. С. 19–25.
8. Звичаї та обряди щодо вибору місця для будівництва хати на Закарпатті. URL: <https://go-to.rest/blog/zvichai-viboru-miscja-dlja>

- budivnictva-hati-na-zakarpatti/; Українські звичаї та обряди, пов'язані з житлом. URL: <http://ethnography.org.ua/content/ukrayinski-zvychai-ta-obryady-povyazani-z-zhytлом> (дата звернення: 21.08.2019.).
9. Hinze J. Construction contracts. 2-th ed. NY, 2001. 560 P.
10. Контракты FIDIC. Практическое применение в Украине. URL: <https://instanto.com.ua/ru/kontrakty-fidic-praktychne-zastosuvannya-v-ukrayini> (дата звернення: 21.08.2019.).
11. Варавенко В.Е. Предпосылки применения типового соглашения об оказании услуг Международной федерации инженеров-консультантов (FIDIC) российскими участниками международных строительных проектов. Международное публичное и частное право. 2012. № 1. С. 10–13.
12. Байтин М.И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Саратов. 2001. 544 с.
13. Богдановская И. Ю. Судебный прецедент – источник права? Государство и право. 2002. № 12. С. 5–10.
14. Малишев Б.В. Правова система (телеологічний вимір): Монографія. Київ: ВД «Дакор», 2012. 363 с.
15. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / Пер. с франц. В. Захватаев / Предисловие А. Довгерт, В. Захватаев / Отв. ред. А. Довгерт. Киев: Истина, 2006. 1008 с.
16. Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907 (Stand am 1. Januar 2012). URL: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/210/index.html> (дата звернення: 21.08.2019.).
17. Оксамытный В.В. Правовые системы современного мира: проблемы идентификации: Открытая лекция. Киев, Москва, Симферополь: Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины; Издательство «Логос», 2008. Вып. 10. 36 с.
18. Дашковська О. Судовий прецедент і судова практика як джерела права. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 1(64). С. 34–41.
19. Марченко Н.М. Судебное правотворчество и судебное право. Москва: Проспект, ТК Велби, 2007. 512 с.
20. Марченко Н.М. Источники права: учеб. пособие. Москва: Проспект, 2009. 768 с.
21. Крассов О.И. Экологическое право: учебник. 2-е изд., пересмотр. Москва: Норма, 2008. 672 с.
22. Сауляк О.П. Судебная практика как источник российского права (материальный и формальный аспекты проблемы). Государство и право. 2009. № 11. С. 5–10.
23. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М.В. Цвіка / упоряд.: О.В. Петришин, С.В. Шевчук, О.Р. Дашковська та ін.; відп. за вип. О.В. Петришин. Харків: Право, 2010. 272 с.
24. Блащук Т.В. Джерела правового регулювання договірних відносин: теоретико-правовий аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2013. № 1(7). С. 1–12.
25. Про визнання недійсним договору купівлі-продажу об'єкта незавершеного будівництва: постанова Судової палати по цивільним справам Верховного Суду України від 16.12.2003 р. Справа № 2-1/7971-02. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v7971700-03/print> (дата звернення: 21.08.2019).
26. Про визнання права власності на будівлю: постанова Вищого господарського суду України від 12.06.2007 р. Справа № 2/236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va326600-07> (дата звернення: 21.08.2019).
27. Про визнання недійсним та скасування рішення щодо надання згоди на розроблення технічної документації із землеустрою щодо оформлення правовстановлюючих документів на земельну ділянку для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд з наступною передачею у власність: ухвала Вищого адміністративного суду від 11.06.2015

- р. № К/800/14518/13. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/AS150680.html (дата звернення: 21.08.2019).
28. Про визнання права власності на будівлі та споруди: постанова Верховного Суду України від 24.11.2009 р. № 15/67. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS090807.html; Про визнання права власності на об'єкт самочинного будівництва: ухвала Верховного Суду України від 07.10.2009 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS080098.html; Про визнання права власності на об'єкт незавершеного будівництва, не прийнятого в експлуатацію: постанова Верховного Суду України від 27.05.2015 р. № 6-159цс15. URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-159cs15> (дата звернення: 21.08.2019).
29. Про розірвання договору підряду та визнання недійсними відомчих будівельних норм: постанова Верховного Суду України від 26.06.2007 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS071075.html; Про визнання незаконним наказу про затвердження відомчих будівельних норм: постанова Верховного Суду України від 22.01.2008 р. № 08/53. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/vs080221> (- дата звернення: 21.08.2019).
30. Про поділ жилого будинку, господарських будівель, рухомого майна та земельної ділянки: ухвала Верховного Суду України від 27.05.2009 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS090514.html; Про виділення в натурі частини житлового будинку, встановлення порядку користування земельною ділянкою: постанова Верховного Суду від 01.11.2017 р. № 334/2465/14-ц. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS170823.html (дата звернення: 21.08.2019).
31. Про визнання недійсним договору про будівництво житла для військовослужбовців: постанова Верховного Суду України від 07.10.2008 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS080703.html; Про визнання недійсним договору купівлі-продажу нежитлових будівель: постанова Верховного Суду України від 27.04.2016 р. № 6-62цс16. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS160366.html (дата звернення: 21.08.2019).
32. Про визнання нечинним дозволу на виконання будівельних робіт: постанова Верховного Суду України від 24.03.2009 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VS090129>; Про визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку, передану у приватну власність для будівництва, експлуатації та обслуговування житлових будинків, господарських будівель і споруд: постанова Верховного Суду від 28.03.2018 р. № 761/1554/13-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/73189626>; Про визнання протиправним та скасування рішення про анулювання дозволу на початок виконання будівельних робіт: постанова Верховного Суду України від 24.04.2019 р. № 826/20177/1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/vs190200?an=18> (дата звернення: 21.08.2019).
33. Про розірвання угоди про надання гарантій по будівництву дитячої установи та повернення безпідставно набутого майна: постанова Верховного Суду України від 19.05.2009 р. № 3-1579к09/46/18. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS090168.html; Про стягнення витрат на будівництво газопроводу: постанова Верховного Суду України від 18.08.2009 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS090474.html (дата звернення: 21.08.2019).

References

1. Anysymov, A.P., Yushkova, N.H. Hradostroytelnoe pravo – novaia otasl v sisteme rossiyskoho prava [Town-planning law is a

- new industry in the system of Russian law], 23. Available at: uristrus.narod.ru/articles2.doc (in Russian).
2. Kushynska, L.A. (1999). Peretvorennia zvychaiu na zvychaieie pravo u skhidnykh slov'ian [Restatement I speak on the sound right of the words]. Derzhava i pravo. Redkol.: V.N., Denysov ta in. Kyiv: In Yure, 2: 38–44 (in Ukrainian).
 3. Levytska, O. (2002). Zvychai [Custom]. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk. Kyiv: Abrys, 222 (in Ukrainian).
 4. Vasylevych, H.A. (2008). Ystochynyky belorusskoho prava: pryntsyipy, normatyvnye akty, obychay, pretседенты, doktryna [Sources of Belarusian law: principles, normative acts, customs, precedents, doctrine]. Mynsk: Tesei, 218 (in Russian).
 5. Khydyrnabyev, R.Ya. (2011). Prymenenye obychaev v otpravlennyy pravosudyia [The use of customs in the administration of justice]. Vestnyk Saratovskoi hosudarstvennoi akademyy prava, 4(80): 27–30 (in Russian).
 6. Kushynska, L.A. (2008). Zvychaieie pravo ta yoho evoliutsiia u skhidnoslov'ianskomu suspilstvi VI–XI st. [Customs law and its evolution in Eastern Slavic society of the VI–XI centuries.]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P., Drahomanova, 142 (in Ukrainian).
 7. Kolesnykov, E.V. (1989). Obychai kak ystochnyk sovetskoho hosudarstvennogo prava [Custom as a source of Soviet state law]. Pravovedenye, 4: 19–25 (in Russian).
 8. Zvychai ta obriady shchodo vyboru mistisia dlja budivnytstva khaty na Zakarpatti [Customs and rites for choosing a place to build a house in Transcarpathia]. Available at: <https://go-to.rest/blog/zvichai-viboru-miscja-dlja-budivnictva-hati-na-zakarpatti/>; Ukrainski zvychai ta obriady, pov'iazani z zhytloom [Ukrainian habits and rituals related to housing]. Available at: <http://ethnography.org.ua/content/ukrayinski-zvychai-ta-obryady-povyazani-z-zhytloom> (in Ukrainian).
 9. Hinze, J. (2001). Construction contracts. 2-th ed. NY, 560.
 10. Kontrakty FIDIC. Praktycheskoe prymenenye v Ukrayne [FIDIC Contracts. Practical application in Ukraine]. Available at: <https://instanto.com.ua/ru/kontrakty-fidic-praktychne-zastosuvannya-v-ukrayini> (in Russian).
 11. Varavenko, V.E. (2012). Predposylky prymenenya tipovoho sohlashenya ob okazannyi usluh Mezhdunarodnoi federatsyy ynzhenerov-konsultantov (FIDIC) rossyiskymy uchastnykamyy mezhhdunarodnykh stroytelnykh proektov [Prerequisites for the application of a model agreement on the provision of services by the International Federation of Consulting Engineers (FIDIC) by Russian participants in international construction projects]. Mezhdunarodnoe publychnoe y chastnoe pravo, 1: 10–13 (in Russian).
 12. Baityn, M.Y. (2001). Sushchnost prava (Sovremennoe normatyvnoe pravoponymanye na hrany dvukh vekov) [The essence of law (Modern regulatory understanding on the verge of two centuries)]. Saratov, 544 (in Russian).
 13. Bohdanovskaia, Y.Yu. (2002). Sudebnyi pretседent – ystochnyk prava? [Judicial precedent – source of law?]. Hosudarstvo y pravo, 12: 5–10 (in Russian).
 14. Malyshev, B.V. (2012). Pravova systema (teleolohichnyi vymir) [Legal system (teleologic vimir)]. Kyiv: VD «Dakor», 363 (in Ukrainian).
 15. Hrazhdanskiy kodeks Frantsyy (Kodeks Napoleona) [French Civil Code (Napoleon Code)] (2006). Otv. red. A., Dovhert. Kyev: Ystyna, 1008 (in Russian).
 16. Schweizerisches Zivilgesetzbuch. Vom 10. Dezember 1907 (Stand am 1. Januar 2012). Available at: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/210/index.html>.
 17. Oksamytnyi, V.V. (2008). Pravovyye systemy sovremennoho myra: problemy ydentyfikatsyy [Legal systems of the modern world: problems of identification]. Kyev, Moskva, Symferopol: Ynstytut hosudarstva y prava ym. V.M., Koretskoho NAN Ukrayny; Yzdatelstvo «Lohos», 10: 36 (in Russian).

18. Dashkovska, O. (2011). Sudovy pretsedent i sudova praktyka yak dzherela prava [Judicial precedent and judicial practice as Jerel law]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 1(64): 34–41 (in Ukrainian).
19. Marchenko, N.M. (2007). Sudebnoe pravotvorchestvo y sudebnoe pravo [Judicial Law]. Moskva: Prospekt, TK Velby, 512 (in Russian).
20. Marchenko, N.M. (2009). Ystochnyky prava [Sources of law]. Moskva: Prospekt, 768 (in Russian).
21. Krassov, O.Y. (2008). Ekolohycheskoe pravo [Environmental law]. Moskva: Norma, 672 (in Russian).
22. Sauliak, O.P. (2009). Sudebnaia praktyka kak ystochnyk rossyiskoho prava (materyalni y formalnyi aspekty problemy) [Judicial practice as a source of Russian law (substantive and formal aspects of the problem)]. *Hosudarstvo y pravo*. 11: 5–10 (in Russian).
23. Problemy teorii prava i konstytutsionalizmu u pratsiakh M.V., Tsvika [Problems of theory of law and constitutionalism in the M.V. Tsvika works] (2010). Uporiad.: O.V., Petryshyn, S.V., Shevchuk, O.R., Dashkovska ta in. Kharkiv: Pravo, 272 (in Russian).
24. Blashchuk, T.V. (2013). Dzherela pravovoho rehuliuвання dohovirnykh vidnosyn: teoretyko-pravovyi aspekt [Sources of legal regulation of contractual relations: theoretical and legal aspect]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Pravo»*, 1(7): 1–12 (in Ukrainian).
25. Pro vyznannia nediisnym dohovoru kupivli-prodazhu ob'iektu nezavershenoho budivnytstva [On invalidation of the unfinished construction contract] (2013): postanova Sudovoi palaty po tsyvilnym spravam Verkhovnoho Sudu Ukrainy 16.12.2003. Sprava № 2-1/7971-02. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v7971700-03/print> (in Ukrainian).
26. Pro vyznannia prava vlasnosti na budivliu [On the recognition of ownership of the building] (2007): postanova Vysshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy 12.06.2007. Sprava № 2/236. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va326600-07> (in Ukrainian).
27. Pro vyznannia nediisnym ta skasuvannia rishennia shchodo nadannia zghody na rozroblennia tekhnichnoi dokumentatsii iz zemleustroi shchodo oformlennia pravovstanovliuuchykh dokumentiv na zemelnu dilianku dlia budivnytstva ta obsluhovuvannia zhytlovoho budynku, hospodarskykh budivel i sporud z nastupnoiu peredacheiu u vlasnist [On invalidation and cancellation of the decision on granting consent for the development of technical documentation on land management for the issuance of title documents for the land plot for the construction and maintenance of a dwelling house, farm buildings and structures with subsequent transfer to the property] (2015): ukhvala Vysshchoho administratyvnoho sudu 11.06.2015 № K/800/14518/13. Available at: http://search.ligazakon.ua/I_doc2.nsf/link1/AS150680.html (in Ukrainian).
28. Pro vyznannia prava vlasnosti na budivli ta sporudy [On the recognition of ownership of buildings and structures] (2009): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 24.11.2009 № 15/67. Available at: http://search.ligazakon.ua/I_doc2.nsf/link1/VS090807.html; Pro vyznannia prava vlasnosti na ob'iekt samochynnoho budivnytstva [On the recognition of the ownership of the object of self-construction] (2009): ukhvala Verkhovnoho Sudu Ukrainy 07.10.2009. Available at: <http://search.ligazakon.ua>; Pro vyznannia prava vlasnosti na ob'iekt nezavershenoho budivnytstva, ne pryiniatoho v ekspluatatsiiu [On the recognition of ownership of an unfinished construction object] (2015): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 27.05.2015 № 6-159ts15. Available at: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciiv-su/6-159cs15> (in Ukrainian).

29. Pro rozirvannia dohovoru pidriadu ta vyznannia nediisnymy vidomchykh budivelnnykh norm [On the termination of the contract and the invalidation of departmental building codes] (2007): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 26.06.2007. Available at: <http://search.ligazakon.ua>; Pro vyznannia nezakonnym nakazu pro zatverdzhennia vidomchykh budivelnnykh norm [On the recognition of an order for approval of departmental building codes] (2008): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 22.01.2008 № 08/53. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/view/vs080221> (in Ukrainian).
30. Pro podil zhyloho budynku, hospodarskykh budivel, rukhomoho maina ta zemelnoi dilianky [On the division of residential homes, commercial buildings, movable property and land] (2009): ukhvala Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 27.05.2009. Available at: <http://search.ligazakon.ua>; Pro vydilennia v naturi chastyny zhytlovoho budynku, vstanovlennia poriadku korystuvannia zemelnoiu diliankoio [On the allocation in kind of a dwelling house, establish procedures for land use] (2017): postanova Verkhovnoho Sudu 01.11.2017. № 334/2465/14-ts. Available at: <http://search.ligazakon.ua> (in Ukrainian).
31. Pro vyznannia nediisnym dohovoru pro budivnytstvo zhytla dlia viiskovosluzhbovtsiv [On the invalidation of a contract for the construction of housing for servicemen] (2008): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 07.10.2008. Available at: <http://search.ligazakon.ua>; Pro vyznannia nediisnym dohovoru kupivli-prodazhu nezhytlovykh budivel [On the invalidation of the contract of purchase and sale of non-residential buildings] (2016): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 27.04.2016 № 6-62tss16. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS160366.html (in Ukrainian).
32. Pro vyznannia nechynnym dozvolu na vykonannia budivelnnykh robot [On the invalidation of a permit to perform construction work] (2009): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 24.03.2009. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VS090129>; Pro vyznannia nediisnym derzhavnoho akta na pravo vlasnosti na zemelnu dilianku, peredanu u pryvatnu vlasnist dlia budivnytstva, ekspluatatsii ta obsluhovuvannia zhytlovykh budynkiv, hospodarskykh budivel i sporud [On the invalidation of a state act on the ownership of a land plot transferred to private ownership for the construction, operation and maintenance of residential buildings, outbuildings and structures] (2018): postanova Verkhovnoho Sudu 28.03.2018 № 761/1554/13-ts. Available at: <https://verdictum.ligazakon.net>; Pro vyznannia protypravnym ta skasuvannia rishennia pro anuliovannia dozvolu na pochatok vykonannia budivelnnykh robot [On the recognition of illegal and cancellation of the decision to revoke the permit for the beginning of construction works] (2019): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 24.04.2019 № 826/20177/1. Available at: <https://ips.ligazakon.net> (in Ukrainian).
33. Pro rozirvannia uhody pro nadannia harantii po budivnytstvu dytiachoi ustanovy ta povernennia bezpidstavno nabutoho maina [On the termination of the agreement on granting guarantees for the construction of a children's institution and the return of unreasonably acquired property] (2009): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 19.05.2009 № 3-1579k09/46/18. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS090168.html; Pro stiahnennia vytrat na budivnytstvo hazoprovodu [On the recovery costs for pipeline] (2009): postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy 18.08.2009. Available at: <http://search.ligazakon.ua> (in Ukrainian).

V.M. Yermolenko, I.M. Yermolenko (2019). Non-traditional formal sources of civil engineering law. *Law. Human. Environment*, 10(4): 95-105.
<https://doi.org/10.31548/law2019.04.011>.

Summary. The article attempts to discover for the first time the content of the so-called «un-conventional» formal sources of law, that is, legal practices and case law, which play ancillary, subsidiary role in the regulatory acts of town planning legislation. Confirmation of the involvement of legal practices in the field of urban planning is the application of uniform construction practices, which are contracts FIDIC (The International Federation of Consulting Engineers). The assessment of the contribution of court decisions to the formation of town planning law resulted in their classification according to the jurisdiction and content of the cases under consideration.

Keywords: town planning law, sources of town planning law, town planning legal practices, urban planning jurisprudence
